

БЪЛГАРСКО СПИСАНИЕ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

БРОЙ 1

2021

BULGARIAN JOURNAL OF EDUCATION

VOLUME 1

2021

**АМЕРИКАНСКАТА ДЕТСКА ГРАДИНА В БЪЛГАРИЯ И
ПРИЛАГАНЕТО НА МЕТОДА НА ПРОЕКТИТЕ
(30-ТЕ – НАЧАЛОТО НА 40-ТЕ ГОДИНИ НА ХХ ВЕК)**

МИЛКА ТЕРЗИЙСКА

*Milka Terziyska. THE AMERICAN KINDERGARTEN IN BULGARIA AND THE
APPLICATION OF THE PROJECT METHOD (30s - early 40s of the 20th century)*

Резюме. Настоящата статия има за цел да представи прилагането на метода на проектите (един от методите на движението за ново възпитание) в Американската детска градина през 30-те – началото на 40-те години на ХХ в. Проследено е развитието на Американската детска градина и курсът за подготовка на детски учителки към него и ролята за това на Елизабет Кларк и нейната възпитаничка Пенка Касабова. Подчертана е тяхната заслуга и принос за развитието на предучилищното възпитание у нас през първата половина на ХХ в: подготовката на нов тип учителки специалистки в предучилищното образование, формирането на нов тип отношение към детето от предучилищната възраст, налагането на играта като основна дейност на децата в детската градина.

Ключови думи: Елизабет Кларк, Пенка Касабова, Американска детска градина, метод на проектите

Summary. *This article aims to present the application of the project method (one of the methods of the new education movement) in the American Kindergarten in the 30s - early 40s of the twentieth century. The development of the American Kindergarten and the course for preparation of children's teachers for it and the role of Elizabeth Clark and her graduate Penka Kasabova are traced. Their merit and contribution to the development of preschool education in Bulgaria in the first half of the twentieth century is emphasized: the preparation of a new type of teachers specializing in preschool education, the formation of a new type of attitude towards preschool children, the imposition of play as a main activity kindergarten.*

Keywords: *Elizabeth Clark, Penka Kasabova, American Kindergarten, project method*

В края на XIX – началото на XX в. се заражда едно мощно интернационално движение за реформи в образованието, проявяващо се под различни форми и носещо различни наименования в зависимост от географските и лингвистичните области¹. То обединява различни педагогически теории и практики, чиято обща цел е стремежът да се съдейства за изграждането на едно ново общество и да се изследват присъщите на детето нужди с цел създаването на една нова научна педагогика. В рамките на това движение има многообразие на методите за работа с децата, но всички те целят да подтикнат активността на детето и да съдействат за разгръщането на неговите творчески сили.

В края на XIX и първите две-три десетилетия на XX в. в практиката на предучилищното образование у нас се прилага методът на Фридрих Фрьобел (Обрешков ..., 1967: 70-81), но със значителни изменения в обстановката, която наподобявала по-скоро на училищната (Обрешков, 1982: 98-99). В края на 20-те и през 30-те години на XX в. той е изместен от американския метод на проектите, чийто теоретик е Джон Дюи (разработен от неговия ученик Уилям Килпатрик). Успоредно с него у нас се разпространяват и методите на Мария Монтесори и Овид Декроли, които намират по-ограничено приложение в образователната практика (Чакъров, 1961: 140).

Прилагането на един от новите методи за предучилищно образование в България – методът на проектите, е свързан с Американската детска

градина и работата на американската мисионерка Елизабет Кларк (1868–1942) и особено на нейната ученичка и последователка Пенка Касабова.

Елизабет Кларк (с побългарено име Елисавета Кларк) получава образованието си в Националния колеж за предучилищно възпитание (National Kindergarten College) в Чикаго (1894–1897). Този колеж е основан през 1868 г. от Елизабет Харисън, предана „фрьобелистка“, известна със своя труд „Изучаване детската природа от гледището на детската градина“ⁱⁱ. По времето, когато Елизабет Кларк учи в колежа, в него преподава мис Бло, пряка възпитаничка на Фридрих Фрьобел, която е пренесла метода на Фрьобел от Германия в Америка. Този колеж за времето си е най-реномираното учебно заведение за подготовка на детски учителки. В него Елизабет Кларк постъпва 15 години след основаването му (Начева-Петкова, 1999: 66), усвоява метода на Фрьобел и става ревностна негова последователка. Атмосферата в този колеж била „много приятна, задушевна и творческа“. Там мис Кларк (както я наричали всички) си избрала девиза: „Образованието е освобождение от всички ограничения на природата“ – т.е. „знанията побеждават и преобразяват природата – физическа и духовна“. До края на живота си Елизабет Кларк останала вярна на този девиз; вярата ѝ в образованието била несломима (Касабова, 2001: 20).

След завръщането си в България през 1898 г. Елизабет Кларк открива детска градина в Самоков. Тя започва работа с 15 деца, а нейна помощничка била Калиопа Сечанова от Пловдив. Сутрин тя работела с децата, а в следобедните часове Елизабет Кларк ѝ преподавала теоретични знания за предучилищното възпитание.

Върл противник на тази първа детска градина в града е бил владиката, който се опасявал от протестантска пропаганда. Тези опасения били напразни, защото Елизабет Кларк много държала „нейните курсистки да бъдат преди всичко (първо и последно) добри българки и да се посветят с цялата си душа за издигането на своя народ чрез малките деца.“ Макар и дълбоко религиозна жена, тя не натрапвала своите възгледи на възпитаничките си и нито една от тях не е станала протестантка (Касабова, 2001: 36).

През 1900 г. с разрешение на Министерството на народното просвещение детската градина се премества в София в едно неподходящо помещение на улиците „Неофит Рилски“ и „Христо Белчев“. Към нея се открива двугодишен частен курс за подготовка на детски учителки. Първоначално курсистките били 2-3. Сутрин те работели с децата, а следобед изучава-

ли теоретично метода на Фрьобел. Първоначално занятията се водели на английски, а по-късно и на български език. През 1905 г. Американската детска градина вече се помещавала в специално построена за целта сграда на ъгъла на улиците „Христо Белчев“ и „Солунска“, която притежавала всичко необходимо както за децата, така и за учителкитеⁱⁱⁱ. Сградата задоволявала нуждите не само на децата и техните учителки, но се превърнала и в културен център в онова време. Ползвала се от различни дружества – студентски, стенографски, въздържателни, есперантски и др. Всичко това мис Кларк предоставяла безвъзмездно, само срещу условието в сградата да не се пуши и да се плати малка такса за чистачката.

Американската детска градина се превръща в модел за другите детски градини. Тя единствена в България още в началото на ХХ в. се помещавала в специално построено за целта здание, била добре обзаведена, но без лукс и работата в нея се провеждала на високо равнище. Професори и студенти педагози от Софийския университет ежемесечно довеждали групи студенти, за да се запознаят с обстановката и работата в детската градина. Не само студенти, но и училищни инспектори я посещавали и се удивлявали на това ново учебно заведение (Касабова, 2001: 24).

Водена от идеята, че „всяко българско дете, преди да постъпи в училище, да мине през благотворното влияние на детската градина“ (Касабова, 2001: 32-33), Елизабет Кларк работи с всички сили за развитието на предучилищното възпитание у нас и за теоретичната и практическата подготовка на детските учителки. През 1922 г. тя започва да издава списание „Детски живот“, което още на втората книжка е преименувано на „Детска градина“. Това е първото специално списание за предучилищно образование в България, с което се цели да се подпомогне специалната теоретична и практическа подготовка на детските учителки в България^{iv}. През 1929 г. Елизабет Кларк основава дружество „Фридрих Фрьобел“, което се стреми да обедини всички възпитанички на курса за подготовка на детски учителки при Американската детска градина. Дружеството си поставя за цел да работи за „оценяване подготовката на членовете и дейността им за образованието“, „да разпространява в страната новите възпитателни идеи и да дава активно съдействие за прилагането им“, да защитава детските права и да подпомага за по-пълното разбиране на детето и осигуряване на всестранното му развитие“. „По-късно дружеството издава вестник „Първи стъпки“ и списание „Първи стъпки“, които спомагат твърде много за разпространението и утвърждаването на метода на проектите като основен метод на работа в детс-

ките градини в България. Дружеството развива дейност и за уреждане на служебното положение на детските учителки, завършили курса при Американската детска градина. Опитва се да разшири своята дейност и да обедини и възпитаничките на курса на проф. Димитър Кацаров, но без успех (Чакъров, 1961: 132, 141-142).

Въпреки активната дейност на Елизабет Кларк за развитието на предучилищното образование в България и за подобряване на политиката по отношение на детските градини, те продължавали да бъдат „доведеното дете“ в училищната система. Благодарение обаче на агитацията на завършилите курса при Американската детска градина броят на детските градини нараснал до 150, а детски градини били открити в много населени места на страната.

През 1940 г. Елизабет Кларк основава фондация за предучилищно възпитание, чиято грижа е българските деца да бъдат „добре родени, добре отгледани и добре възпитани“ (Захариева, 2012: 31).

Целта на фондацията е била:

- 1) Да основе един институт, който практически да показва как трябва да се грижим за отглеждането и възпитанието на детето от раждането му до 7-годишна възраст.
- 2) Да даде подготовка на всички, които да работят като възпитателки на малки деца, а именно да подготви майки и учителки.
- 3) Да се грижи за повече опазване и възпитание на селското дете и подготвяне на селската майка като възпитателка.
- 4) Да изследва научно особеностите на предучилищната възраст на детето и да прави откритията в тази област общодостъпни;
- 5) Да следи за спазването и подобриенето на закона за предучилищното образование в България (Куличев, 2007: 321-322).

От така посочените цели на фондацията се вижда широкия поглед, който Елизабет Кларк е имала върху предучилищното възпитание – от грижата за детето преди неговото раждане, в ранното детство и след това, до научното изследване на детската възраст и популяризирането на тези изследвания с цел въвеждането им в практиката. Подчертавала, че от „от майките и първите учителки на децата зависи много каква ще бъде бъдещата България“ (Касабова, 2001: 36).

Като човек, образец на християнски морал не само със своите изказвания, но преди всичко с поведението си, Елизабет Кларк смятала личния пример на възрастните (родители, учители) за изключително важно средство за възпитанието на децата. „Много по-дълбоко и сигурно влияе майката, възпитателят, учителят върху детето с това, което е той самият, отколкото с това, което говори. Родителят и учителят трябва първо себе си да възпитат, преди да възпитават другите, защото за детето е по-лесно да върши това, което вижда, че другите вършат, отколкото онова, за което само чува как трябва да се върши“ – казвала мис Кларк (Касабова, 2001: 26).

Усилията на Елизабет Кларк са били насочени повече към изграждането на учителя, отколкото към неговото обучение. При децата възпитанието е било в центъра на педагогическата ѝ работа. Според нея детето може да получи повече знания и по-късно, но характерът се гради в детството, а не по-късно.

В унисон с тези свои убеждения Елизабет Кларк се стараела да бъде във всяко отношение такава, каквито искала да бъдат и другите. „Нямаше добродетел, която тя да не притежаваше“ – казва за нея Пенка Касабова. Никога не е лъгала, не се е огъвала пред трудностите, не е злословила и не се е страхувала да казва истината (Касабова, 2001: 26).

С писмо от 9 ноември 1929 г. National Kindergarten – Elementary College, Evanston Illinois президентът на колежа съобщава на Елизабет Кларк, че е приета за почетен член (Куличев, 2007: 323). На 16 април 1937 г. членките на дружеството „Фридрих Фрьобел и курсистките от курса при Американската детска градина уреждат във военния клуб тържество по повод 100 години от откриването на първата детска градина в света от Фридрих Фрьобел. На това тържество Елизабет Кларк е наградена от Министерството на народното просвещение с ордена „Кирил и Методий“ I степен като заслуга за нейния принос за развитието на предучилищното образование в България (Касабова, 2001: 37).

До края на живота си Елизабет Кларк не престава да работи за „чедото на душата“ си – детските градини. „Нейната образцова детска градина е дала възможност на хиляди български деца да прекарат щастливо и разумно своето най-ранно детство, подготвила е десетки добри детски учителки, открила е пред очите на хиляди учители, училищни инспектори и студенти от Софийския университет що е детска градина и как трябва да се работи с децата в тяхната най-крехка и най-важна възраст и най-после е помогнала

на хиляди български родители, които са посещавали нейните забележителни родителски срещи, по-добре да разбират децата си и по-правилно да се справят с ежедневните проблеми, възникващи при тяхното възпитание.“ (Касабова, 2001: 17).

През 1932 г. Елизабет Кларк се оттегля като директорка на Американската детска градина и курса за подготовка на детски учителки към нея и ги поверява на своята възпитаничка и последователка Пенка Касабова.

Докъм средата на 20-те години на ХХ в. в курса за подготовка на детски учителки, ръководен от Елизабет Кларк, курсистките се обучават по метода на Фрьобел (Начева-Петкова, 1999: 7-58). Работата в курса започва да се преустройва през 1925 г., когато Елизабет Кларк заминава за Америка и кани за нейна заместничка Маргарет Хаскел (1841–1924)^v. Изборът не е случаен, тъй като Маргарет Хаскел има необходимото образование и е запозната с новия метод на работа в детската градина (метода на проектите). Желанието на Елизабет Кларк е този метод да бъде приложен и в нейната детска градина. По време на посещението си в САЩ тя посещава детски градини и се запознава с приложението на този метод там. При завръщането си в България тя констатира, че и тук този метод е дал добър резултат (Начева-Петкова, 1999: 65).

Окончателното преустройство в работата на детската градина и курса към него става, когато Пенка Касабова, бивша възпитаничка на Американската детска градина, се завръща от Америка. Тя е изпратена там през 1925 г. на специализация в същия колеж за детски учителки в Чикаго, където получава образованието си и самата Елизабет Кларк^{vi}. По времето, когато Пенка Касабова е на обучение в колежа, той е коренно променен както в идейно, така и в програмно отношение^{vii} (Начева-Петкова, 1999: 66-71).

В края на ХІХ – началото на ХХ в. в САЩ бързо се разпространява философското направление, наречено прагматизъм, и построеният върху неговите основи метод на проектите. Под негово влияние попада и Пенка Касабова както в професионалната си подготовка, така и за начина на живот, който то препоръчва. „Тя го възприема цялостно – формира своя ми-роглед, съобразно изискванията му, и след време го отразява в своята педагогическа и обществена дейност“ (Начева-Петкова, 1999: 66).

Учението на Джон Дюи и създаденият от неговия ученик Уилям Килпатрик метод на проектите заляга в основата на педагогическата практика в детската градина. Според американските философи от онова време, включително и Джон Дюи, човек трябва да се стреми към постигането на т. нар. „добър живот“ – индивидуален и обществен. Този живот се осъществява не само в стремежите към постигане на общочовешките идеали и добродетели, а и в разрешаването на ежедневните нужди на човека. Това активира човека за извършването на различни дейности. „Чрез тях и при различните и сложни жизнени условия личността разширява своя жизнен опит и добива повече възможности за себеизява и още – задоволява потребностите си и постига своите цели. Така тя осъзнава истината, а според Дюи истината – това е всичко, което е удобно, приятно и полезно за живота. То е и добро щом служи на мнозинството и цялото общество“ (Начева-Петкова, 1999: 66).

Според Джон Дюи “ученикът трябва да бъде активен, заинтересован, сам да мисли в учебната дейност, а не да слуша и възприема пасивно преподаването и обясненията на учителя. Активността на ученика трябва да бъде резултат от неговата любознателност. Това означава той да свързва в случая предишния си опит с дейността си в момента, да прави логически анализ, да отделя новото и непознатото от известното, да използва различни средства – да следи подходящата за момента научна литература, да прилага експерименти, да търси помощта на учителя и пр., докато открие истината и разреши своя проблем. По този начин той разкрива своите възможности, опознава себе си и се ориентира професионално.

Придобитите познания и усещането за интелектуално обогатяване събуждат у ученика радост и удовлетвореност. Всеки може да сподели своя успех с този на съучениците и близките си и така се създават взаимоотношения на сътрудничество и помощ. По този начин училището става привлекателно, самият труд в него – радостен, а така провеждания учебен процес го изгражда като цялостна личност в морално и интелектуално отношение. Възпитаван по този начин, всеки ученик е и образован гражданин“ (Начева-Петкова, 1999: 67).

Прагматизмът учи, че училището и общественият живот трябва да бъдат в непосредствена зависимост. Училището трябва да отговаря на нуждите на обществото и да повдига неговия образователен и морален стандарт.

Идеите на прагматизма са практически осъществени в National Kindergarten College по времето, когато Пенка Касабова учи в него. Това дава възможност на всяка от възпитаничките да постигне целта си – да стане детска учителка, като получи необходимата теоретична и практическа подготовка, и същевременно ѝ се оказва помощ да се развие като свободна и самостоятелна личност. За този период от живота си тя казва: „Аз обикнах работата си от цялото си сърце. Америка ми помогна да се развия и утвърдя в изборния от мене път и ми даде силен тласък да се боря за утвърждаването на предучилищното възпитание, което беше още в пелени“ (Начева-Петкова, 1999: 67).

В колежа Пенка Касабова усвоява теоретически и практически американския метод на проектите. За този метод тя казва: „Силно ударение се даваше на творческата изява на всяко дете и координирането на тия изяви в обща дейност, в обща игра, в общ проект. Знанията са даваха, за да подсилят и усъвършенстват детската игра; сръчностите също.“ (Касабова, 2001: 62). Посещава детски градини и наблюдава работата на учителките, след което се провеждат конференции. Работила дълго време по метода на Фрьобел, сега тя има възможност да сравнява двата метода и да се убеди в преимуществото на метода на проектите. Ако за метода на Фрьобел се изисква само изпълнението на определена система и това за учителя е лесно, то за метода на проектите се изисква творческа изява както от страна на учителя, така и на децата. „Джон Дюи изгражда теорията на своя метод върху детските прояви в играта, която е естествен стремеж, обоснован биологично за нормалното развитие на децата. Ето защо те обичат да играят и в играта си са весели и щастливи. От педагогическа гледна точка тези техни богати емоционални изживявания са и благоприятна основа за възпитателно, и то по един непринуден начин за тях, влияние. Това са най-благоприятните условия, при които се проявява силата на възпитанието и при тях у децата се създават необходимите навици, които ще въздействат върху характера и поведението им като възрастни. Същността на „метода на проектите“ е обща творческа игра около един сюжет, в която всяко дете може да се изяви с някаква дейност. Всички се стремят да постигнат общата цел, която са си поставили. Така децата си помагат, сътрудничат си, насърчават се и изпитват обща радост от постигнатия успех“ (Касабова, 2001: 70).

От казаното става ясно, че при този метод не е възможно децата да бъдат ръководени от учителката по шаблон, а между нея и децата трябва да се изградят отношения на творческо взаимодействие. Учителката трябва

да се приобщи към децата, не да им налага да извършат определени действия или поведение, а да ги стимулира, насърчава с подходящи за целта средства и методи, за да може те да постигнат набелязаната цел. По този начин се постигат и образователните и възпитателни цели.

Убедена в теоретичните и практически преимущества на метода на проектите, след завръщането си в България през 1929 г. Пенка Касабова го предава и на курсистките и чрез тях го внедрява в работата на детските градини в България. През 1932 г. тя поема изцяло ръководството на курса. До неговото закриване през 1942 г. в него се подготвят десетки ентузиазирани детски учителки, които популяризират идеята за предучилищното възпитание и организирането на летни детски градини в селата (Чакъров, 1961: 130).

Задачите, които Пенка Касабова си поставя и непрекъснато разширява, обогатява и осъвременява, са (Начева-Петкова, 1999: 72-73):

1. Развиване, разширяване и утвърждаване на съвременното разбиране за предучилищното възпитание в Курса и в цялата страна.
2. Провеждане на лекции, „сказки“, беседи пред различни обществени среди за запознаване с въпросите, свързани с възпитанието на малките деца.
3. Привличане на сътрудници – учени, общественици, представители на учебното дело за подпомагане развитието на предучилищното възпитание.

През 1929 г. Елизабет Кларк изпълнява едно отдавна дадено обещание на Димитър Лазов (училищен инспектор към МНП) – провеждането на опреснителен курс за учителките от детските градини от цялата страна. Елизабет Кларк е отлагала провеждането на този курс до завръщането на Пенка Касабова - специалистът с най-съвременната подготовка в областта на предучилищното възпитание. Според Елизабет Кларк курсът е необходим, за да се преодолее „школският дух“ в детските градини^{viii} чрез запознаването на учителките със съвременните методи на работа.

Елизабет Кларк и Пенка Касабова изработват план, който предвижда в съкратен вид да се изучават всички учебни предмети и практически занимания в постоянния курс за подготовка на детски учителки. Предвидено е също така следното:

1. Запознаване с особеностите в развитието на детето в предучилищната възраст за по-добро разбиране и отношение към него.
2. Опознаване значението на детската игра и разкриване на ролята ѝ за правилното развитие на детето и вникването в психическото му състояние.
3. Обяснение на значението на различните играчки и дидактически материали, които да бъдат подбрани така, че да будят детското творчество и въображение.

Двуседмичният опреснителен курс се открива на 1 февруари 1929 г. в училище „Тодор Минков“ с 60 детски учителки от цялата страна. Занятията се водят от 9 до 13 часа и от 13 до 17 часа. В приветственото си слово Димитър Лазов подчертава необходимостта от предучилищното възпитание.

Първата си лекция Пенка Касабова започва с една основна теза – че на малките деца не се обръща достатъчно внимание. В детските градини липсват необходимата обстановка и дидактичен материал. Това положение тя сравнява с равнобедрен триъгълник, поставен с върха надолу. Върхът, синоним на грижата за малкото дете, според нея трябва да бъде най-отгоре. Това е научното твърдение, в което Пенка Касабова иска да накара да повярват и слушателите ѝ. Тя изнася пред учителките няколко лекции по детска психология, значението на ранното детство и детските градини, дидактика на детската градина, методика на работата в детската градина, хигиена на предучилищната възраст, детска литература и разказване на приказки, драматизация и уреждане на празненства в детската градина, необходимостта от работа с родителите и обществото за популяризиране на детските градини. Обръща специално внимание на физическите и психическите особености на децата от предучилищна възраст, изтъква необходимостта от разбирането и зачитането на тези особености и значението на играта в предучилищна възраст. С лекциите си Пенка Касабова показва на основните учителки, които по различни причини са станали детски учителки, че децата на пет години са различни от тези на седем. Нейният стремеж е да ентузиазира учителките да се борят за промяна на обстановката в детските градини, за обзавеждането им с масички и столчета, за набавянето на дидактични материали и играчки, които да подбуждат децата към творчество (Касабова, 2001: 88-91).

Практическите занимания се провеждали в две детски градини – американската и една държавна. „Впечатленията от работата в първата са по-

ложителни не само за това, че методът е нов, отношението на учителката към децата и обстановката са съвсем различни, а и затова, че този начин на работа подтиква към творчески размисли всеки един от присъстващите“ (Начева-Петкова, 1999: 74).

Промяна имало и в работата на държавната детска градина. „Работата тук привлича вниманието с пълното осъвременяване, свободните, непринудени взаимоотношения между учител и деца и умелото ръководене на занятията.“ След всяко практическо занятие следвали оживени конференции, на които се обсъждало доколко получените теоретични знания са приложени в практиката. „И така след теоретичните лекции и наблюдението на практическите занимания конференцията оказва най-силно, убеждаващо влияние за въвеждането на новия метод“ (Начева-Петкова, 1999: 74). Практиката в държавната детска градина е била много полезна и с това, че на учителките е показано какво и как може да се промени в обстановката и как играта може да се използва за умственото, емоционалното и социалното развитие на децата (Касабова, 2001: 91).

Мечтата на Пенка Касабова е да види „всяко българско дете в детска градина, където сред връстничетата си, под грижите на учителка специалистка да се развива правилно, весело и щастливо.“ (Касабова, 2001: 95). Но действителността била твърде далеч от тази нейна мечта в онези години. За да запознае родителите и обществеността със значението на първите седем години от живота на човека (най-важната възраст) и ползата от предучилищното възпитание, тя предприема пътувания в страната и изнася сказки. Освен чрез лични срещи с публиката тя популяризира идеите си върху страниците на „Вестник за жената“ чрез педагогически беседи от италианския педагог Анджело Патри, които превежда от книгата му „Проблеми на детството“. Тези беседи излизали в продължение на две години и били много добре посрещнати от читателите, защото давали практическо разрешение на отделни педагогически проблеми^{ix}.

В резултат на тази пропагандна дейност броят на кандидатките за курса за детски учителки нараства до 250 през 1935 г.^x (Касабова, 2001: 98), което наложило въвеждането на приемен изпит.

За курсистки се приемали девойки със завършено гимназиално образование, не по-възрастни от 25 години. От кандидатките се изисквало да имат добър музикален слух, естетически усет, сръчност и наклонност за възпитателки на малки деца (Обрешков..., 1967: 82-83).

Постъпването в курса ставало с приеман изпит, което давало възможност кандидатките да бъдат подбирани „по интелигентност, образователен ценз, възпитание и лични качества за детска учителка“ (Начева-Петкова, 1999: 98). Изпитът включвал: осъществяване на контакт с децата от детската градина; писмено изложение на случка, силно впечатлила кандидатката (това бил тест, показващ нейната интелигентност, образование и отношение към темата); творческа изява (от предоставените на кандидатката материали се изисквало да направи някакъв предмет, от което се съдело за нейното въображение и сръчност); рисуване по определена тема с цел да се види въображението на кандидатката); проверка на слуха и качества на гласа (кандидатките пеели народна песен и друга по избор).

Освен теоретичните дисциплини в курса се изучавали и такива специални дисциплини, като изучаване на детската природа (практическа детска психология), водене дневници на децата, правене на кукли, игри, картонаж, дърводелство, рисуване и моделиране, гимнастика, ритмика, хармоника, майчини игри, измерване на интелигентността и драматизация. Курсистките изучавали и детска хигиена, детска литература, социология, обща психология, педология, пеене, пиано и цигулка. Много се наблягало и върху практиката в детската градина (Обрешков..., 1967: 82; Чакърров, 1961: 130-131).

След 1935 г. курсът за подготовка на детски учителки при Американската детска градина се оформя като учреждение, ръководено от правилник, одобрен от Министерството на народното просвещение (Чакърров, 1961: 131). Съгласно правилника за курса от 1939 г. целта е да се подготвят учителки за детските градини и за всички други институти за деца от предучилищна възраст, както и да се дава теоретична подготовка за майчинство. Обучението в курса трае две години. Изучават се български език, английски език, педагогика с история на педагогиката, психология, педология с изучаване на детската природа и измерване на интелигентността, организация и методика на детската градина, детска и училищна хигиена, естествена история, майчинство, домакинство и женска култура, рисуване и моделиране, пеене и устна хармоника, драматизация и детски игри, ритмика и ръчна работа. Хоспитирането и практиката се извършват в образцовата детска градина при курса, в която има два отдела – за деца от 3 до 4 и половина години и за деца от 4 и половина до 7 години. Практиката се провежда във всички детски градини в София. През лятото всички курсистки

са длъжни да прекарат 40-50 дни на стаж в селска детска градина (Обрешков..., 1967: 82-83; Чакъров, 1961: 132).

Първата година в курса е пробна. Според Правилника на курса курсистки, които не покажат добър успех и данни на възпитателки на малки деца, по решение на учителския съвет се отстраняват от курса. Дори и във втората година на курса тези курсистки не получават документ за учителска правоспособност (Чакъров, 1961: 132).

Освен Пенка Касабова и Вера Начева, сред преподавателите в курса за подготовка на детски учителки са Цвятко Петков (история на педагогиката с наблягането на педагозите със специални заслуги в предучилищното възпитание (Коменски, Оуен, Фрьобел, Монтесори и др.), художникът Иван Пенков (рисуване и ръчна работа)^{xi}, известният скулптор Иван Фунев (моделиране с пластилин и глина), Боян Дановски (драматизация), Атанас Димев (устна хармоника), д-р Георги Наумов (акордеон), Борис Тричков (пеене), Мария Димова (ритмика), Надежда Василева (домашна и женска култура), Маргарита Цакова (майчинство) и др. (Касабова, 2001: 114-126).

Пенка Касабова поема работата в детската градина във време, когато методът на проектите е вече установен в нея. При завръщането си от Америка тя констатира, че на децата се дава много повече възможност за индивидуално проявление и творчество, отколкото преди да замине, когато се е използвал методът на Фрьобел. Сега този метод бил заменен от по-свободна и творческа дейност^{xii}. Били закупени и дидактични материали, от които децата можели да изграждат различни конструкции. От Фрьобел било останало само най-важното: зачитането на детската игра и детският инстинкт към действие. Развитието на ума, чувствата, волята се постигало приятно, занимателно, весело, под формата на игра. Даровете на Фрьобел се използвали само като строителен материал по детски избор и детска фантазия (Касабова, 2001: 75-76).

Усвоила идейно-прагматичната основа на метода на проектите, Пенка Касабова го допълва и усъвършенства в практическото му прилагане. Следи работата по него да не се шаблонизира, поради което прави следните пояснения:

- „Методът на проектите“ започва с творческо начало – детската игра – и по същия начин трябва да се изгражда.

- Учителката трябва да създава подходящи условия, за да могат децата свободно и естествено да проявяват инициативите си в игри и занятия – индивидуални и колективни. При такива спонтанни, особено групови изяви те обикновено влагат определена цел, замисъл, от което следва да планират работата си, обсъждат я помежду си и пр. По този начин те изразяват своите желаниа и демонстрират възможности. Тези спонтанни изяви са израз на вътрешен интерес, който ги подтиква да продължават играта и да постоянстват. В такива случаи децата задават въпроси, търсят помощ, особено при по-сложните игри. Това е основата на изграждането на проекта. От знанията и уменията на учителката зависи дали тя ще ги ръководи, така че те самостоятелно да осъществяват проекта и той да се обогати с нови дейност, за да привлече все повече децата, а тя да има възможността да реализира възпитателните си задачи“ (Начева-Петкова, 1999: 100-101)

По отношение на темата и целта на проекта Пенка Касабова пояснява, че те се определят от децата, изхождайки от своя опит – от живота у дома, на улицата, от някои събития, театрални представления и т.н. При това учителката не трябва да бъде пасивна и да чака децата да ѝ предлагат идеи. Тя трябва да събуди у тях интерес чрез разговори, наблюдения, посещения на подходящи места. Учителката трябва да умее да ръководи косвено децата в осъществяването на проекта като резултат от нейното взаимодействие с тях. Тя трябва да спомага за развитието на тяхната самоинициатива за придобиването на нови знания и творчески изяви.

Започнала съвсем скромно, Американската детска градина и курсът за подготовка на детски учителки към нея просъществуват цели 44 години и са закрити през 1942 г.^{xiii} Те имат съществен принос за подготовката на нов тип учителки специалистки за предучилищното възпитание в България, за формирането на нов тип отношение към детето от предучилищната възраст, за налагането на играта като основна дейност на децата в детската градина. Благодарение на активната дейност на Елизабет Кларк, Пенка Касабова и техните възпитанички през 30-те години на ХХ в. методът на проектите се утвърждава като основен метод на работа в детските градини в България.

Изхождайки от разбирането, че това, което е научено самостоятелно, е научено най-добре, новата педагогика се ориентира към проектната дей-

ност на децата. Чрез метода на проектите като нова педагогическа технология се цели както овладяването на комплекс от знания, така и личностното развитие на детето чрез поемането на инициатива и отговорност. Автономното участие на детето в даден проект развива неговите интелектуални способности (любопитство, мотивация, творчество, въображение, предвидливост, съобразителност), социални умения (работа в екип, комуникативност, солидарност, организираност, толерантност). Методът на проектите позволява да се съблюдава нивото на развитие и ритъма на работа на всяко дете и осъзнаване на смисъла на получаваните знания. Това мотивира децата да проявяват творчество и да разгръщат своите вътрешни сили, което им доставя радост и удоволствие от работата.

ⁱБележки

Във франкофонските страни движението е известно като *Éducation nouvelle* и *École active*; *Progressive Education* и *New Education* в англосаксонските страни; *Reformpädagogik* в Германия; *Educación Nueva*, *Escuela moderna* и *Escuela nueva* в испаноезичната научна литература; в Италия движението е известно под наименованието *Scuole nuove* и *Attivismo pedagogico*, а в Русия в исторически аспект – като *Свободное воспитание* (Терзийска, 2013: 127-128).

ⁱⁱ Този труд е преведен на български език от Елизабет Кларк (Harison, 1911).

ⁱⁱⁱ Вж. подробно за устройството на сградата (Касабова, 2001: 22-24; Касабова, 1999: 47).

^{iv} Редактор на това списание за известен период от време е бил един от радетелите на новото възпитание у нас Виолино Примо. Поради материални и други затруднения списанието престава да излиза през 1928 г. (Касабова, 2001: 31).

^v Маргарет Хаскел е дъщеря на Едуард и Елизабет Хаскел, основателите на Селския народен университет в с. Пордим (Начева-Петкова, 1999: 82-88).

^{vi} От този колеж Пенка Касабова получава диплома за бакалавър на педагогическите науки, специалност предучилищно възпитание (Касабова, 2001: 70). След нея образованието си в този колеж получават още шест българки – нейните сестри Мария и Весела, Лиляна Илиева, Емилия Рачева, Гица Владова, Мария Стършенова (Касабова, 2001: 55).

^{vii} Вж. за атмосферата в колежа и обучението в него (Касабова, 2001: 55-72).

^{viii} Повечето от детските учителки по това време са били първоначални учителки без никаква специална подготовка. Държавните детски градини се помещавали в училища и някои от тях били с чинове, вместо с масички и столчета. Методът на работа бил все още „доста школки“: имало часове по отделните предмети (рисуване, пеене и т.н.). Краят на занятията се определял от училищния звънец, а не от детския интерес (Касабова, 2001: 76).

^{ix} По-късно редакцията на вестника издава тези беседи в отделна книга, като приложение на вестника, а десетина години по-късно и Американската детска градина ги издава в отделна книга, озаглавена „Проблеми на детството“ (Patri, 1938-1939), с която много майки от онова време са отгледали децата си.

^x Вж. броя на завършилите курса при Американската детска градина за периода 1921-1936 (Чакъров, 1961: 130).

^{xi} След като той става професор в Художествената академия, на негово място идва Борис Иванов.

^{xii} Конкретни примери за приложението на метода на проектите в Американската детска градина дават Вера Начева-Петкова, Райна Захариева и др. (вж. Начева-Петкова, 1999; Захариева, 2003 и дадената там литература).

^{xiii} Тогава се открива Държавният институт за подготовка на детски учителки. По същото време се закрива и частният курс за подготовка на детски учителки на проф. Димитър Кацаров (Чакърова, 1961: 130).

ЛИТЕРАТУРА

- Захаријева, Р. (2003). Методът на проектите в детската градина // Предучилищно възпитание, г. LI, кн. 10, с. 22-27.
- Захаријева, Р. (2012). Био-библиография на Пенка Милева Касабова, С.: Изкуства.
- Касабова, П. (1999). Детската градина трябва да бъде разсадник на новости // Предучилищно възпитание, год. XLVII, кн. 1, с. 46-48.
- Касабова, П. (2001). Скици по пътя на живота. С.: Булвест 2000.
- Куличев, Хр. (2007). Елизабет Кларк и предучилищното възпитание в България // Нов Български университет, Годишник на Департамент „История”. Том 2, с. 315-323.
- Начева-Петкова, В. (1999). Из историята на предучилищното възпитание в България. С.: УИ „Св. Климент Охридски”.
- Обрешков, О., Т. Цингилев, Н. Чакъров, Ив. Величков, Ив. Григоров (1967). Подготовка на учителски кадри у нас в миналото. С., Народна просвета.
- Обрешков, О. (1982). Предучилищно възпитание // История на образованието и педагогическата мисъл в България. Т. II. Период на капиталистическото господство. С.: ДИ „Народна просвета“.
- Патри, Анджело (1939). Проблеми на детството : Том 1-2/ Превод от английски П. М. Касабова. С.: Американска детска градина, [Деп. 1938-1939].
- Терзийска, М. (2012). Курсът на проф. Димитър Кацаров за подготовка на детски учителки // Юбилейна международна университетска конференция “130 години предучилищно образование”. Сборник доклади. Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”, Велико Търново, с. 74–79.
- Терзийска, М. (2013). Димитър Кацаров и движението за ново възпитание. С.: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Харисон, Е. (1911). Изучаване детската природа от гледището на детската градина. Самоков.
- Чакъров, Н., Начева-Петкова, В. (1961). История на предучилищното възпитание в България. С.: „Народна просвета“.

Assoc. Professor, PhD Milka Terziyska

ORCID ID:0000-0002-4457-5813

Department of Preschool and Media Education

Sofia University “St. Kliment Ohridski“

E-mail: m.terzijska@fppse.uni-sofia.bg